

ERGENLERDE KARAR VERME DAVRANIŞLARININ ÖZ-SAYGI VE PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ ALGISI İLE İLİŞKİSİ

Doç. Dr. S. Sonay Güçray
Ç. Ü Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü

ÖZET

Bu araştırmanın amacı ergenlerde karar verme davranışları, öz-saygı ve problem çözme becerileri algısı arasındaki ilişkileri incelemek, öz-saygı ve problem çözme becerileri algısının karar verme davranışlarını yordamadaki katkılarını belirlemektir. Çalışmanın ikinci amacı ise; bazı sosyo-demografik değişkenler açısından karar verme davranışlarında farklılaşma olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaçla 511 (276 kız, 235 erkek) lise öğrencisinden oluşan bir örnekleme Karar Verme Davranışları Ölçeği (Radford ve diğ. 1993), Öz-Saygı Envanteri (Coopersmith, 1967) ve Problem Çözme Envanteri (Heppner,1982) uygulanmıştır. Bulgular; karar verme davranışları ile problem çözme ve öz-saygı arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur. Öz-saygı ve problem çözme becerileri algısının karar verme davranışlarını yordamada anlamlı katkıları olduğu görülmüştür. Diğer önemli bir bulgu da cinsiyet, okul türü, baba mesleği gibi değişkenlerin karar verme davranışları üzerinde etkilerinin anlamlı olmasıdır.

Anahtar Sözcükler: Ergenler, karar verme davranışları, problem çözme , öz-saygı, sosyo-demografik değişkenler.

ABSTRACT

The first aim of this research was to examine the relationships between decision making behaviors and self-esteem, perceived problem solving skills in adolescents and to investigate the contributions of self-esteem and problem solving in predicting of decision making behaviors (decision making styles, decisional self-esteem, decisional stress). The second aim of the study was to examine the effects of socio-demographic variables such as gender, grade level, kind of schools, parent educational level and parent's job on decision making behaviors. For this purpose, Decision Making Questionnaire (Radford et al,1993), Self-Esteem Inventory (Coopersmith, 1967) and Problem Solving Inventory (Heppner , 1982) were administered to 511 adolescents (276 female and 235 male). The findings revealed that decision making behaviors were positively correlated with self-esteem and perceived problem solving skills. On the other hand, self-esteem (general, social, academic, home/family) and perceived problem solving skills were significant predictors of decision making behaviors (decision making styles, decisional self-esteem and decisional stress). In the study another important result was the significant correlations among decision making behaviors and gender, kind of schools, father's occupation.

Key Words: Adolescence, decision making behaviors, problem-solving, self-esteem, socio-demographic variables

Çocukluktan yetişkinliğe geçişte önemli bir dönüm noktası olan ergenlik fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimdeki hızlı değişikliklerle ortaya çıkar. Bu dönem, ergenin yaşam biçiminde yeni seçenekler keşfettiği, bireysel ve toplumsal kimliğini araştırdığı bir zaman aralığıdır. Aynı zamanda gelecekteki yaşamına ilişkin önceden belirlenmemiş ya da kasıtlı kararlar vermek durumunda kaldığı mücadele ve değişim zamanıdır. Bu bir gelişim dönemidir, ancak karar verme ve problem çözme yeterlilikleri yönünden de ergenin sınırlı yaşantılara sahip olduğu bir dönemdir. Ergenlerin yüz yüze geldikleri çatışma ve problemler onların etkin bir şekilde iş yapma ve çalışma kapasitelerini çoğu kez aşar. Yaşamın ikinci on yılında karar verme sorumluluğunu taşımak için çok deneyimsiz oldukları düşünülür. Schvaneveldt ve Adams'a (1983) göre; ergenler gerçekte sınırlı bir dünyada yaşarlar ve kendilerine ilişkin konularda bile karar vermeleri çoğu kez desteklenmez. Oy veremezler, iş arayamazlar, araba kullanamazlar vb. Yetişkinlerin izni olmadan bazı konularda özgür hareket edemezler. Onlar özgün bir yetişkin konumuna hem yakın, hem de çok uzaktırlar.

Ergenlik döneminde verilen kararlar bireyin sağlığı, psikolojik uyumu, mesleği ve sosyal kabulü üzerinde yaşamı boyunca etkili olabilecek doğurgulara sahiptir (Ersever,1996). Bu dönemde verilen kararlar gelecekte uygun yaşam koşullarının oluşmasını sağlayabilirken, bu koşulları sınırlı hale de getirebilir (Mann, Harmoni ve Power, 1989). Mann (1989), ergenlik döneminde karar verme yeterliliğine ilişkin anlamlı değişiklikler olduğunu açıklamaktadır. Bunlar; karar vermede bilişsel süreçleri işe koşma, ulaşılabilir hedefleri dikkate alma, eldeki bilgileri mantıki bir şekilde gözden geçirebilme, kararların olası sonuçlarını düşünebilme ve verilen kararlara bağlı kalma gibi yeterliklerdir. Karar verme konusundaki çalışmalar, karar verme yeterliğinin yaşa bağlı olarak geliştiğini ve karar vermede belli bilişsel becerilerin öğrenilebileceğini ortaya koymuşlardır.

Karar verme ve problem çözme süreçleri kavramsal olarak benzerdirler ve her ikisi de bireyin kendi belirlediği ve değerlendirdiği alternatifler içinden yerine getirmek için bir alternatif seçtiği, karmaşık süreçler olarak karakterize edilmektedir (Phillips, Paziienza ve Ferrin, 1984). Kara verme süreci bazı durumlarda problem çözme, geleceği yordama ve eldeki verileri değerlendirme gibi tüm bilişsel eylemleri kapsar. D'Zurilla ve Nezu (Akt: Nezu, 1985) ise, karar vermeyi problem çözme sürecinin bir aşaması olarak ele almaktadırlar. Problem çözmenin; (1) problemle yüz yüze gelme, (2) problemi tanımlama, (3) çözüm için alternatifler üretme (4) seçeneklerin sonuçlarını değerlendirerek karar verme ve (5) kararı uygulamaya koyma ve sonuçları değerlendirme gibi basamaklardan oluştuğunu belirtmektedirler. Karar vermede amaç, ulaşılabilir çözümleri değerlendirmek ve uygulamaya koyarak olumlu sonuçlar elde etmektir.

Genel olarak karar verme, bir ihtiyaç durumunda bu ihtiyacı karşılamak amacıyla ulaşılmak istenen amaçların belirlenmesini, gerekli bilgilerin toplanması ve bu bilgilerin değerlendirilerek seçeneklerin oluşturulması ve seçeneklerden duruma en uygun olanın seçilmesi olarak anlaşılabilir. Janis ve Mann (1977 Akt: Mitchel ve Krumboltz, 1984), karar verme sürecinde birbirini izleyen bir dizi işlemin yer aldığını ve yeterli bir kararın bu işlemler sonucunda ortaya çıktığını belirtirler. Bunlar: 1) problemi tanımlama, 2) seçenekler oluşturma, 3) seçeneklerin olası sonuçlarını gözden geçirme, 4) seçenekleri

daha iyi değerlendirebilmek için veri toplama, 5) elde edilen verileri değerlendirme, 6) uygun olan seçeneği belirleme, 7) gerekli planları yaparak verilen kararı uygulamaya koyma ve sonucu değerlendirmedir.

Karar verme sürecinde kişi bu bir dizi ölçütü dikkate alabiliyorsa, Janis ve Mann (1977 Akt: Mitchel ve Krumboltz, 1984), bu davranışı dikkatli/ihtiyatlı (vigilant) bilgi işleme süreci olarak adlandırmaktadırlar. Karar verme durumunda yaşanan stresin karar verme davranışını doğrudan etkilediği ve kararın sonucunda olası riskler söz konusu olduğunda stresin yükseldiği, bunun da daha az dikkatli karar vermeye neden olduğunu ve hatalı kararlara yol açtığını belirtirler. Riskler algılanmadığı ya da önemsenmediği durumlarda ise, seçenekler yeterince incelenmeyebilir ve sonuçta kişi uygun olmayan bir karara yönebilir. Stresin orta düzeyde olması ise büyük bir olasılıkla dikkatli/ihtiyatlı bir karara yol açmaktadır.

Janis ve Mann (1977, Akt: Radford, Mann, Ohta ve Nakane, 1993) karar verme durumlarında yaşanan stresle başa çıkmada beş farklı başa çıkma modeli tanımlamaktadırlar. İlk model, bireyin varolan durumun değişmesinde bazı riskler olduğunu düşünmesi halinde değişmeme kararı almasıdır. Bu durumda ortaya çıkan sonuç “çatışmasız bağlılık” (adherence) olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir model, “çatışmasız değişim”dir. Değişmede risk olmadığı ancak değişmemede risk olabileceği düşünüldüğünde, seçenekler dikkatli bir şekilde ele alınmadan karara varılabilir. Hem değişme, hem de değişmemede risklerin çok fazla olduğu düşünüldüğünde ise, bu durum karar vermekten kaçınmaya yol açabilir. Stresle başa çıkmada böyle bir davranış “savunucu kaçınma” modelidir. Birey çözüm bulma konusunda karamsar ise, karar vermeyi erteleyebilir, sorumluluğu başkasına yüklemeye çalışabilir ya da stres etkisini mantığa bürüyerek azaltmaya çalışabilir. Ya da değişme ve değişmeme riskleri çok yüksek olduğu durumda, birey uygun bir karar vermek için yeterli zaman olmadığını düşünebilir, panik halinde acele ile bir karara tutunabilir. Bu “aşırı uyarılmışlık/panik” (hypervigilance) tarzında bir başa çıkma modelidir. Değişme ve değişmemenin riskleri yüksek olsa da, iyi bir çözüm için yeterli bir zaman olduğunu düşünüp karar verme ölçütlerini göz önüne alarak bir karara ulaşma ise, uyumsal bir karar verme stili olan dikkatlilik/ihtiyatlılık (vigilance) modelidir.

Karar verme durumlarında yaşanan stresle başa çıkma örüntüleri karar vermenin farklı stillerini oluşturmaktadır. Bu stiller; dikkatli/ihtiyatlı (vigilant) ve dikkatsiz / panik (non-vigilant) olarak iki genel başlıkta toplanabilir. Dikkatli (vigilant) karar verme stili uyumlu bir stil olarak, dikkatsiz (non-vigilant) karar verme stilleri uyumsuz (nörotik) ve yetersiz karar verme davranışları olarak değerlendirilmektedir. Karar verme durumunda problemi dikkatli bir şekilde ele alan kişi probleme ışık tutacak verileri incelemekte, seçenekler oluşturmakta ve bu seçeneklerin içinde duruma en uygun olanı seçerek uygulamaya koymaktadır. Bu tür bir karar vermenin uygun problem çözme becerileri ve yüksek benlik saygısı ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Mann, Harmoni ve Powers,1989; Friedman ve Mann,1993; Radford ve diğ., 1993; Phillips ve diğ.,1984). Burnett, Mann ve Beswick’ de (1989), üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları bir araştırmada öğrencilerin karar verme davranışlarını yordamada öz- saygı düzeylerinin ve kişisel doyum durumlarının oldukça önemli olduğunu ortaya koymuşlardır.

Yerinde kararlar verme, etkili problem çözme ve akıllı seçimler yapabilmeyi kolaylaştırmayı amaçlayan psikolojik danışma, bireyin gelişimi boyunca karar verme yeterliğini ve problem çözme becerilerini etkileyen faktörleri incelemek için gösterilen araştırma çabalarını desteklemektedir. Karar verme, yönetim bilimi, endüstri psikolojisi ve psikolojik danışma alanında yoğun bir şekilde araştırılan konularda biridir. Ancak karar verme ve problem çözmenin önemini farkında olunmasına rağmen, özellikle ergenler tarafından kullanılan karar verme süreçleri geniş çapta araştırılmamıştır. Ergenlerde karar verme ve problem çözme yeterlikleri ve etkileyici faktörler konusunda Türkiye’de görgül çalışmaların oldukça yeni olduğu söylenebilir. Karar verme ve problem çözme ile benlik saygısı arasındaki ilişkiler batı yazınında uzun bir süredir ele alınmış ve incelenmiştir. Türkiye’nin kültürel ve sosyal koşullarının farklılığına karşın bu konuda benzer sonuçlar beklenebilir. Aynı zamanda aile yapıları, çocuk yetiştirme davranışları, farklı eğitim sistemi ve okul yapıları (anadolu liseleri, genel akademik liseler ve özel okullar), sosyo-ekonomik farklılıkları yönünden Türk ergenlerinin gelişimsel olarak farklı özellikler gösterebileceği beklenebilir. Bu çalışmada öz-saygı alt boyutları, problem çözme becerileri algısı ve karar verme davranışları arasındaki ilişkiler incelenmekte, araştırmanın temel değişkenlerinin (öz-saygı ve problem çözme) karar verme davranışlarını yordamadaki katkıları araştırılmaktadır. Ayrıca karar verme davranışlarının bazı demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği de ele alınmaktadır. Bu araştırmanın bulguları ışığında, çağdaş eğitimin en önemli hedeflerinden olan karar verme ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi konusunda yeni yetişen kuşaklara ilişkin objektif veri sağlanarak bunlardan pratik sonuçlar çıkarılması umulmaktadır.

Yöntem

Örneklem

Adana ili merkez ilçeleri Seyhan, Yüreğir ile Mersin’den yedi resmi ve özel lisenin bir, iki ve üçüncü sınıflarından seçilen 276 (%54) kız ve 235 (%46) erkek olmak üzere toplam 511 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Örneklem seçiminde Adana Milli Eğitim Müdürlüğü 2000-2001 öğretim yılı istatistikleri kullanılmıştır. Bu listelerden basit küme örnekleme yolu ile üç genel lise, iki Anadolu lisesi ve bir özel lise seçilmiştir. Bir özel lisede Mersin’den alınmıştır. Okullarda her sınıf düzeyinden birer sınıfta uygulama yapılmıştır. Öğrencilerin yaş ranjı 14 – 19, yaş ortalaması 16.6 dir. Özel liseler 105 (%20.6), anadolu liseleri 159 (%31) ve akademik liseler 247 (%48.4) öğrenci ile örnekleme temsil edilmişlerdir. . Sınıf düzeylerine göre ise, lise birinci sınıflardan 200 (%39.1), ikinci sınıflardan 202 (%39.5) ve son sınıflardan 109 (%21.3) öğrenci araştırmaya katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Sosyo-demografik bilgilerin toplanması için hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ile birlikte üç ölçek veri toplamak amacıyla kullanılmıştır.

Karar Verme Davranışları Ölçeği (KDÖ):

Karar verme durumlarında yaşanan stres ve öz-saygı düzeyi ile karar verme stillerini belirlemek amacıyla Radford, Mann, Ohta ve Nakane (1993) tarafından geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçeğin düzenlenmesinde Mann’ın (1989) Decision Making Questionnaire I ve II (DMQ) temel alınmıştır. Ölçek; Karar Verme Tepki Stilleri (KTS),

Karar Vermede Öz-Saygı (KÖS) ve Karar Vermede Stres (KVS) alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Toplam 40 maddeden oluşan KDÖ dört dereceli likert tipi bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Karar Verme Tepki Stilleri Alt Ölçeği, her biri altı maddeden oluşan dört madde grubu içermektedir. Bunlar; İlgisizlik (İS), Kaçınma (KS), Aşırı Uyarılmışlık (US) ve Seçicilik (SS) dir. Ölçek maddeleri, bireyin karar verme tarzını ya da karar verme durumunda yaşanan stresle başa çıkma modelini belirlemek amacıyla düzenlenmiştir. Karar Vermede Öz-Saygı Alt Ölçeği (KÖS), bireyin karar verme durumlarında kendi yeterliğine ilişkin bireysel inançlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Karar Vermede Stres Alt Ölçeği (KS) ise; karar verme durumunda bireyin yaşadığı kaygı düzeyini saptamaya yöneliktir. KÖS altı madde, KS on madde içermektedir. Maddeler; 3(Her zaman), 2(Çoğunlukla), 1(Bazen) ve 0(Hiçbir zaman) kategorilerinden biri işaretlenerek yanıtlanmaktadır. Puan yüksekliği ilgili özelliğin varlığına işaret etmektedir.

Karar Vermede Öz-Saygı Alt Ölçeği'nin içtutarlığına ilişkin Cronbach Alfa katsayısı $-.77$ ($n= 950$), test tekrar test güvenirliliği ise; $.62$ dir. Karar Vermede Stres Alt Ölçeği'nde Cronbach alfa içtutarlık katsayısı $-.82$ olarak bulunmuştur ($n=950$). Karar Verme Tepki Stilleri Alt Ölçeği'nin içtutarlık katsayıları ise; İlgisizlik $-.68$, Kaçınma $-.79$, Aşırı Uyarılmışlık $-.77$ ve Seçicilik $-.60$ olarak bulunmuştur ($n=950$). Ölçeğin yapı ve yordama geçerliğine ilişkin yapılan çalışmalarda ölçek puanları ile eğitsel karar vermenin göstergeleri olarak kabul edilen; ders seçiminde bağımsızlık, eğitsel doyum, ders planlama, mesleki planlama ve gelecekteki iş seçeneklerini belirleme davranışları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Böyle gerçek yaşam durumlarına ilişkin kararlar ile Kaçınma ve Aşırı Uyarılmışlık alt ölçek puanları arasında negatif yönde $-.33$ ila $-.43$ arasında değişen anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Radford, Mann, Ohta ve Nakane, 1993).

Ölçeğe ilişkin Güçray'ın (1995) yaptığı geçerlik ve güvenilirlik çalışması 800 lise öğrencisinin puanları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Karar Vermede Öz-Saygı Alt Ölçeği'nin Cronbach alfa içtutarlık katsayısı $.74$, Karar Vermede Stres Alt Ölçeği için $.72$, Karar Verme Tepki Stilleri Alt Ölçeği'nde ise Cronbach alfa değerleri $.42$ ile $.53$ arasında değişmektedir. Ayrıca ölçek 82 öğrenciden oluşan bir gruba üç hafta ara ile uygulanarak kararlı bir ölçme yapıp yapmadığı incelenmiş olup, iki uygulama arasındaki korelasyon katsayıları $.62$ ile $.88$ arasında değişmektedir.

Ölçek maddelerine ilişkin daha ayrıntılı bilgi için 800 öğrencinin puanları üzerinde madde (item remainder) toplam puan korelasyonları hesaplanmıştır. KÖS ve KVS'de korelasyon katsayılarının $.62$ ile $.71$ arasında değiştiği gözlenmiştir. KTS'de ise madde toplam puan korelasyonları $.46$ ile $.77$ arasındadır. Alt ölçekler arasındaki korelasyonlar ise Radford ve diğ. nin(1993) sonuçları ile tutarlıdır. Karar Vermede Öz-Saygı ile Karar Vermede Stres ve Uyumsuz/etkisiz karar verme stilleri (ilgisizlik, kaçınma ve aşırı uyarılmışlık) arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler varken, Karar Vermede Öz-Saygı Alt Ölçeği puanları ile uyumlu karar verme stili Seçicilik Alt Ölçek puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. KDÖ'nin ayırt ediciliğini incelemek için yapılan analizler, maddelerin uç grupları anlamlı bir şekilde ayırt edebildiğini göstermiştir. Ölçeğe ilişkin yapılan incelemeler geçerlik ve güvenilirliği konusunda yeterli veri sağlamıştır.

Öz-Saygı Envanteri-ÖSE (Coopersmith Self-Esteem Inventory- SEI):

Bireyin öz-saygı düzeyini belirlemek amacıyla Coopersmith (1967) tarafından geliştirilmiş bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçek, çocuk ya da gencin kendisinin yetenekli, başarılı, anlamlı ve değerli olduğuna ilişkin bireysel inançları ile alışkanlık haline getirdiği davranışları ve uygun bulduğu ya da bulmadığı tutumları vurgulayan maddeler içerir. SEI öz-saygının farklı boyutları ile ilgili beş alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlar; Genel Öz-Saygı (26 Madde), Sosyal (8 Madde), Akademik (8 Madde), Ev ve Aileye Yönelik Öz-Saygı (8 Madde), Yalan (8 Madde) alt ölçekleridir. Yalan alt ölçeğine ilişkin maddeler puanlamaya dahil edilmemektedir. Bu nedenle puanlama 50 madde üzerinden yapılmaktadır. Alt ölçek puanları yanında ölçek toplam puanı da hesaplanmaktadır. Maddelerin ifade ediliş biçimi “Evet” ya da “Hayır” şeklinde cevap vermeyi gerektirmektedir. Yüksek öz-saygıyı gösteren cevaplara “2”, düşük öz-saygıyı gösteren cevaplara ise “0” puan verilmektedir. Puanın yüksek olması öz-saygının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Coopersmith, ölçeğin KR-21 formülü ile hesaplanan güvenilirlik katsayılarını kızlar için .91, erkekler için .80 olarak bulmuştur. Beş hafta ara ile yapılan test tekrar test güvenilirlik katsayısı .88, üç yıl sonra hesaplanan kararlılık katsayısı .70 olarak bulunmuştur.

Coopersmith Öz-Saygı Envanteri'nin Türkçe'ye ilk uyarlama çalışması Onur (1981) tarafından yapılmış ve ölçek 127 ilkokul öğrencisine uygulanmıştır. Güçray (1993) ölçeğe ilişkin yaptığı geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının verilerini 9 – 11 yaş arasındaki 583 ilköğretim öğrencisinden toplamıştır. Bu çalışmada ölçeğin içtutarlılığı, puan değişmezliği ve benzer ölçekler geçerliği hesaplanmıştır. Yapılan güvenilirlik ve geçerlik hesaplamaları ölçeğin toplam puanları dikkate alınarak yapılmıştır. Farklı gruplarda KR-21 değerleri .83 ve .75 olarak hesaplanmıştır. Test tekrar test güvenilirliği için 51 öğrenciye iki hafta ara ile yapılan uygulamalar arasındaki korelasyon katsayısı .70 olarak bulunmuştur. Öz –Saygı Envanteri ile Piers-Harris Öz-Kavramı Ölçeği puanları arasındaki korelasyon ise .72 olarak hesaplanmıştır. Pişkin (1996) ölçeğe ilişkin yaptığı çalışmada, 315 Türk lise öğrencisine Öz-Saygı Envanterini uygulamıştır. Toplam puanlar için KR-20 değerini .81 olarak bulmuştur. Alt ölçeklerin içtutarlık değerleri ise; Genel Öz-Saygı için (.78), Ev/Aile (.66), Akademik-Okul (.47), Sosyal (.45) ve Yalan için (.56) bulunmuştur. Ölçeğin Türk örneklem verileri üzerinde Spearman-Brown testi yarılama yöntemi ile elde edilen güvenilirlik katsayıları; toplam .82, sosyal .45, genel .77, ev/aile .69, akademik öz- saygı .52 ve yalan için .58 olarak hesaplanmıştır.

Problem Çözme Envanteri (Problem Solving Inventory- PSI):

Problem Çözme Envanteri (PÇE), Heppner ve Petersen (1982) tarafından bireyin problem çözme ile ilgili durumlardaki kendi tepkilerini nasıl algıladığını değerlendirmek amacıyla geliştirilen Likert tipi bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Envanter 35 maddeden oluşmaktadır. Yanıtlama seçenekleri; “Her zaman böyle davranırım (1)”, “Hiçbir zaman böyle davranmam (6)” şeklindedir. Ölçekteki bazı maddeler ters puanlanmaktadır. Bunlar; 1, 2, 3, 4, 11, 13, 14, 15, 17, 21, 25, 26, 30, ve 34. maddelerdir. 9. 22. ve 29. maddeler puanlamaya dahil edilmemektedir. Puan ranjı 32 – 192 arasındadır. Ölçekten alınan toplam puanların yüksekliği problem çözme becerileri yönünden kişinin kendisini yetersiz algıladığına işaret eder. Ölçüt bağıntılı

geçerlik incelemesinde, öğrencilerin problem çözme becerilerini deneysel ortamda değerlendirmeleri ile ölçekten aldıkları puanlar arasındaki korelasyonlar -.46, -.44, -.29 ve -.43 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tümü için elde edilen Cronbach alfa içtutarlık katsayısı .90 olup, alt ölçekler için korelasyonlar ise .72 ile .85 arasında değişmektedir. Test - tekrar test güvenilirliği için üç hafta ara ile yapılan uygulamalar arasındaki korelasyonlar toplam ve alt ölçek puanları için .83 ile .89 arasında değişmektedir.

Şahin, Şahin ve Heppner'in (1993) ölçeğe ilişkin 244 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları uyarılama çalışmasında ise, Cronbach alfa içtutarlık katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Testi yarılama yöntemi ile hesaplanan iki yarım güvenilirliği $r = .81$ olarak hesaplanmıştır. PÇE'nin Beck Depresyon Envanteri ve Kaygı Ölçeği puanlarına göre oluşturulan uç grupları anlamlı bir şekilde ayırt edebildiği gözlenmiştir. Yapılan discriminant analizi, ölçeğin kaygılı ve kaygılı olmayan grupları %80 -90 oranında doğru olarak sınıflandırabildiğini ortaya koymuştur. Ölçeğe ilişkin yapılan faktör analizinde altı faktör belirlenmiştir. Bu faktörler; "Aceleci", "Düşünen", "Kaçınan", "Kendine Güvenli", "Planlı Yaklaşım" olarak adlandırmışlardır.

Bulgular

Öz-Saygı Envanteri toplam ve alt ölçek puanları ile Karar Vermede Öz-Saygı ve uyumsuz karar verme stili "Seçicilik" puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler ($p < .001$) gözlenmiştir. Öz-saygı ile karar vermede stres ve uyumsuz karar verme stilleri "İlgisizlik", "Kaçınma" ve "Uyarılmışlık" puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler ($p < .001$) bulunmuştur.

Araştırmada ele alınan sosyo-demografik değişkenlere göre (cinsiyet, okul türü, üniversiteye yönelik alan tercihi, anne babanın eğitim düzeyi, anne babanın mesleği) karar vermede öz-saygı, karar vermede stres ve karar verme stillerinde farklılaşma olup olmadığı tek boyutlu varyans analizi ile incelenmiştir. Sonuçlar; cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, alan tercihi ve baba mesleği değişkenleri açısından karar verme davranışlarında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur.

Cinsiyet: Erkek ergenlerin karar vermede öz-saygı düzeyleri kız ergenlerden anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur ($t = - 2.04, p < .05$). Kız ergenlerin ise karar verme durumlarında erkeklerden daha çok stres yaşadıkları gözlenmiştir ($t = 5.05, p < .001$). İlgisizlik ve uyarılmışlık karar verme stillerinde cinsiyetler açısından anlamlı farklar olduğu , dikkatli karar verme stili seçicilikte ise kız ve erkek ergenler arasında farklılaşma olmadığı görülmüştür. Dikkatli karar vermenin tam karşıtı olan ilgisizlik stilini erkek ergenler kızlardan daha fazla kullanırken ($t = -1.97, p < .001$), temel öğeleri tereddüt ve panik olan, aşırı stres etkisiyle ihtiyatsız ve dikkatsiz bir şekilde karar vermeyi betimleyen aşırı uyarılmışlık stilini, kızlar erkeklerden daha fazla kullanmaktadırlar ($t = 5.31, p < .001$).

Okul Türü: Yapıları, uygulamaları ve öğrenci nitelikleri açısından birbirinden farklı özellikler gösteren okullar (özel lise, anadolu lisesi, genel/akademik lise) arasında karar vermede öz-saygı ($F = 3.18, p < .001$), karar vermede stres ($F = 4.91, p < .001$) ile ilgisizlik, aşırı uyarılmışlık ve kaçınma gibi uyumsuz karar verme stillerini kullanma ($F = 6.06, F = 3.02, F = 2.41, p < .001$) yönünden anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Fakat dikkatli ve uyumlu seçicilik stilini kullanma açısından okullar arasında bir farklılaşma gözlenmemiştir ($F = 1.24, p > .05$). Farklı yapı ve özellikler gösteren bu

okulların öğrencilerinin dikkatli karar verme stilini benzer düzeylerde kullandıkları anlaşılmaktadır.

Özel okul öğrencilerinin karar vermede öz-saygı puanlarının, diğerlerinden (Anadolu liseleri ve genel Liseler) anlamlı şekilde daha yüksek olduğu ($p<.001$), karar vermede stres düzeylerinin ise diğerlerine göre düşük olduğu ($p<.001$) gözlenmiştir. Anadolu lisesi öğrencilerinin stres düzeyleri ise, diğer lise öğrencilerinden anlamlı bir şekilde daha yüksek bulunmuştur ($p<.05$). Yapılan analizler karar verme tepki stillerinde de özel lise öğrencilerinin ilgisizlik, kaçınma ve aşırı uyarılmışlık stilini daha az kullandıklarını ortaya koymuştur. Genel liselere devam eden öğrenciler, etkisiz karar verme stillerini Anadolu lisesi ve özel Lise öğrencilerinden daha fazla kullanmaktadırlar.

Sınıf: Karar verme tepki stillerinden ilgisizlik stili puan ortalamaları arasında sınıf düzeylerine göre anlamlı ($F=3.10, p<.05$) bir farklılaşma vardır. Sınıf düzeylerine göre diğer alt ölçek puanları ortalamaları arasında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır. Yapılan post-hoc analizler (Fisher LSD), lise II. sınıfların ($\bar{X}=6.17$) I. sınıflara göre ($\bar{X}=5.50$) etkisiz karar verme stili olan ilgisizlik stilini daha fazla kullandıklarını ortaya koymuştur ($t=-2.43, p<.05$).

Alan Tercihi: Karar Vermede Öz-Saygı ($F=3.90, p<.01$) ve Karar Vermede Stres alt ölçek puanlarında alan tercihlerine göre anlamlı bir farklılaşma olduğu ($F=4.63, p<.01$), karar verme stillerinde ise gruplar arasında farklılaşma olmadığı görülmüştür. Alan tercihi “dil” olan öğrencilerin karar vermede öz-saygı düzeyleri ($\bar{X}=13.89$), alan tercihi Türkçe-matematik ($\bar{X}=11.71$) ve fen ($\bar{X}=12.32$) olanlara göre anlamlı bir şekilde daha yüksektir ($t=-4.22, p<.001$), ($t=-3.57, p<.001$). Karar vermede yaşanan stres yönünden ise, Türkçe-matematik alanını seçen öğrencilerin ($\bar{X}=13.73$), dil ($\bar{X}=9.67$) ve fen ($\bar{X}=11.54$) tercihi olan öğrencilerden karar verme durumlarında daha stresli oldukları gözlenmiştir ($t=3.34, p<.01$), ($t=-2.86, p<.01$).

Anne baba mesleği: Baba mesleklerine göre oluşturulan gruplar arasında Karar Vermede Öz-Saygı ($F=2.19, p<.05$) ve Uyarılmışlık stili ($F=2.09, p<.05$) puanları açısından anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Babaları işsiz olan öğrencilerin aşırı uyarılmışlık stili puan ortalaması ($\bar{X}=11.70$), diğer gruplardan anlamlı bir şekilde daha yüksektir ($p<.05, p<.01$). Babaları işsiz olan ergenler tereddüt, panik ve yoğun stres nedeniyle telaşlı bir şekilde dikkatsiz karar verme olarak betimlenen uyarılmışlık stilini, diğer gruplardan daha fazla kullanmaktadırlar. Babaları doktor, avukat, eczacı vb. profesyonel bir mesleğe sahip olan öğrencilerin karar vermede öz-saygı puanları ortalaması ($\bar{X}=12.72$), babaları memur ($\bar{X}=11.98$) ya da işsiz ($\bar{X}=10.50$) olan öğrencilerin karar vermede öz-saygı puanları ortalamasından anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur ($p<.05$).

Öz-saygı (genel, ev/aile, akademik, sosyal) ile problem çözme becerilerine ilişkin algılamaların ergenlerin karar verme tarzları ile karar vermede öz-saygı ve karar vermede stres yaşantılarını yordamada anlamlı katkıları olup olmadığını ve en önemli yordayıcıların hangi değişkenler olduğunu belirleyebilmek için, çoklu regresyon analizlerinden aşamalı regresyon prosedürü (stepwise procedure) kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 1 ve 2’de verilmektedir.

Tablo 1
Karar Verme Tepki Stilllerinin Öz-Saygı ve Alt Ölçekleri ile Problem Çözme
Becerileri Değişkenlerinden Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi
Sonuçlar

Yordanan Değişken : KTS-İS İlgisizlik Stili						
Analiz Aşamaları	Yordayıcı Değişken	R	R ²	Yordamanın Standart Hatası	Beta	F
1	Problem Çözme	.410	.168	2.569	.410*	102.689*
Yordanan Değişken : KTS-KS Kaçınma Stili						
1	Problem Çözme	.456	.208	2.411	.456*	133.20*
2	Genel Öz-Saygı	.497	.247	.353	-.230*	83.16*
Yordanan Değişken: KTS-US Aşırı Uyarılmışlık Stili						
1	Genel Öz-Saygı	.414	.172	2.852	-.414*	105.48*
2	Akademik Öz-Saygı	.427	.182	2.837	-.117*	56.57*
3	Sosyal Öz-Saygı	.441	.194	2.819	.129*	40.75*
Yordanan Değişken: KTS-Seçicilik Stili						
1	Problem Çözme	.453	.205	2.581	-.453**	131.28**
2	Genel Öz-Saygı	.467	.218	2.563	.132**	70.73**

* p< .05

** p< .01

+ <.001

Tablo 1 incelendiğinde, ilgisizlik karar verme stilini sadece problem çözme becerisinin anlamlı düzeyde yordadığı görülmektedir. Problem çözme becerisi ve yordanan değişken (ilgisizlik stili) arasındaki korelasyon katsayısı $r = .41$ dir. İlgili R² değerine bakıldığında problem çözme becerisinin ergenlerde ilgisizlik karar verme stiline ilişkin toplam varyansın % 16.8'ini açıkladığı görülmektedir. Problem çözmenin toplam varyans içindeki bu katkısı (F= 102.68; sd:1 ve 509; p< .000) anlamlıdır. İlgili beta değerinin işareti dikkate alındığında problem çözme becerilerindeki yetersizliğe bağlı olarak (Problem Çözme Envanteri'ndeki puan yüksekliği problem çözümedeki yetersizliği göstermektedir.) işlevsel olmayan ilgisizlik stilini kullanmada da yükselme görülmektedir.

Karar vermede kaçınma stilini yordayan değişkenler problem çözme becerisi algısı ve genel öz-saygıdır. Ergenlerde problem çözme becerisinin kaçınma stiline ilişkin toplam varyansın % 21'ni, genel öz-saygı ile birlikte ise % 25'ini açıkladığı görülmektedir. İlgili Beta değerinin işareti dikkate alındığında problem çözme becerilerindeki yetersizlik algısına bağlı olarak işlevsel olmayan kaçınma stilini

kullanma davranışlarında da yükselme ortaya çıkmaktadır. İkinci sırada yer alan genel öz-saygı yükseldikçe kaçınma stilini kullanma davranışının azaldığı görülmektedir.

Aşırı uyarılmışlık stilini yordamada, birinci aşamada genel öz-saygının ikinci sırada akademik öz-saygının ve üçüncü sırada sosyal öz-saygının anlamlı katkıları olduğu görülmektedir. Genel öz-saygının aşırı uyarılmışlık stiline ilişkin toplam varyansın % 17.2'sini, akademik öz-saygı ile birlikte % 18.2 'sini ve sosyal öz-saygı ile birlikte ise, % 19.4'nü açıkladıkları görülmektedir. İlgili beta değerlerinin işaretine bakıldığı zaman genel ve akademik öz-saygının yükselmesine bağlı olarak işlevsel olmayan aşırı uyarılmışlık stilini kullanmanın azaldığı görülmektedir.

Problem çözme becerileri algısı ve genel öz-saygı, seçicilik stilini yordayan değişkenlerdir. Ergenlerde problem çözme becerileri algısının seçicilik stiline ilişkin toplam varyansın % 21'ini, genel öz-saygı ile birlikte varyansın % 22'sini açıkladıkları görülmektedir. Problem çözme becerileri algısı yüksek olan ergenler seçicilik stilini daha fazla kullanmaktadırlar. Yine öz-saygı yükseldikçe seçicilik stilini kullanmada bir artış söz konusu olmaktadır.

Tablo 2 Karar Vermede Öz- Saygı ve Karar Vermede Stres Puanlarının Öz-Saygı ve Problem Çözme Becerisi Değişkenlerinden Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Yordanan Değişken : KÖS-Karar Vermede Öz-Saygı						
Analiz Aşaması	Yordayıcı Değişken	R	R ²	Yordamanın Standart Hatası	Beta	F
1	Problem Çözme	.554	.306	2.454	-.554 ⁺	224.85 ⁺
2	Genel Öz- Saygı	.620	.384	2.314	-.387 ⁺	158.60 ⁺
Yordanan Değişken : KVS- Karar Vermede Stres						
1	Genel Öz-Saygı	.686	.470	3.993	-.686 ⁺	452 ⁺
2	Problem Çözme	.709	.503	3.874	.209 ⁺	256.65 ⁺
3	Ev/Ailesel Öz-Saygı	.715	.512	3.642	-.111 ^{**}	177.13 ⁺
4	Akademik Öz- Saygı	.718	.516	3.829	-.076 [*]	134.89 ⁺

* p<.05 ** p<.01 p<.000

Tablo 2'de karar vermede öz-saygının Problem Çözme ve Öz-Saygı Envanteri puanlarından yordanmasında birinci aşamada problem çözme becerisinin, ikinci aşamada genel öz-saygının anlamlı düzeyde katkıları olduğu görülmektedir. Problem çözme becerileri algısı, karar vermede öz-saygıya ilişkin toplam varyansın % 30.6'sını, genel öz-saygı ile birlikte ise varyansın % 38'ini açıklamaktadır. Problem çözme

becerisinin toplam varyans içindeki bu katkısı ($F= 224.85$; $sd: 1,509$; $p<.000$) ile genel öz- saygının ($F= 158.60$; $sd: 2.508$; $p< .000$) katkısının anlamlı olduğu görülmektedir.

Karar vermede stresin yordanmasında, birinci aşamada genel öz-saygı, ikinci aşamada problem çözme becerisi algısı, üçüncü aşamada ev/aile ile ilgili öz-saygı ve dördüncü sırada da akademik öz-saygının anlamlı katkıları olduğu gözlenmiştir (Tablo 2). İlgili R^2 değerlerine bakıldığında ergenlerde genel öz-saygının karar vermede strese ilişkin toplam varyansın % 47'sini açıkladığı, problem çözme becerisi ile birlikte varyansın % 50.3'ünü, ailesel öz-saygı ile birlikte % 51.2' sini ve akademik öz-saygı ile birlikte toplam varyansın % 51.6'ını açıkladıkları görülmektedir. Genel öz-saygının ($F= 452$; $p<.000$), problem çözme becerisinin ($F=256.65$; $p<.000$), ev/ailesel öz-saygının ($F=177.13$; $p< .000$) ve akademik öz-saygının ($F= 134.89$; $p<.000$) toplam varyans içindeki bu katkılarının anlamlı olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Elde edilen bulgular araştırmanın temel değişkenleri arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç, karar verme ve problem çözmeyi kavramsal olarak benzer ve birbiriyle ilişkili bilişsel süreçler olarak ele alan D'Zurilla ve Nezu'nun (Akt:Nezu,1985) görüşleri ile paralellik göstermektedir. Araştırmacılar karar vermeyi problem çözme sürecinin bir aşaması olarak ele almaktadırlar. Bu sonuç, aynı zamanda karar verme davranışları ve problem çözme becerileri algısı arasındaki ilişkileri inceleyen Phillips, Paziienza ve Ferrin'in (1984) araştırmasının bulgularıyla da tutarlıdır. Elde ettikleri bulgular, mantıki karar verme stratejilerini kullanan bireylerin problem durumlardan kaçınmayıp aksine problemlere yaklaştıklarını belirtmektedirler. Problem çözme yeterlik algısı arttıkça, uyumsal ve mantıklı karar verme stilini kullanmada da artış olmaktadır. Yine problem çözme becerileri algısı yükseldikçe karar vermede öz-saygıda yükselmektedir.

Sonuçlar, karar verme davranışları ile öz-saygı ve alt boyutları (ev/aile, akademik, sosyal ve genel) arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen tüm korelasyonlar kız ve erkekler açısından da anlamlıdır. Bu bulgular yüksek öz-saygının; etkili karar verme stilleri, karar verme durumlarında stresle başa çıkma becerileri ve karar vermede öz-güvenle ilişkili olduğunu göstermiştir. Sonuçlar karar verme ve öz-saygıyı birlikte inceleyen önceki çalışmaların (Burnett, Mann ve Beswick,1989; Brown ve Mann,1990; Ball, Mann ve Stamm,1994) sonuçlarıyla tutarlıdır. Bu anlamlı korelasyonların ortaya koyduğu sonuç, yaşam içinde farklı karar verme durumlarında bireyin kendine ilişkin değerlendirmelerinin ve bakış açısının karar vermede izlenen yol ve karar verme çabasını etkilediğidir.

Demografik değişkenlere ilişkin bulgular; cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, alan tercihi ve baba mesleği değişkenlerinin karar verme davranışlarında etkileyici faktörler olduğunu ortaya koymuştur. Kız ve erkek ergenler arasında, karar vermede öz-saygı, karar vermede stres ve uyumsuz karar verme stillerini kullanma yönünden anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Karar verme durumlarında erkek ergenler kızlardan hem daha öz-güvenli, hem de daha az stres yaşarken; kızların karar vermeye yaklaşımları daha güvensiz ve daha streslidir. Bu bulgu, O'Hare ve Beutell'in (1987) araştırmasının sonuçları ile aynı yöndedir. Araştırmacılar, erkeklerin karar vermede kontrol gücüne sahip olduklarını düşündüklerini, kızların ise bu konuda kendilerini yetersiz

algıladıklarını belirtmektedirler. Yine araştırmada elde edilen bu sonuç, Radford ve diğ.(1993)'in Avusturyalı ergenler ve Friedman ve Mann'ın (1993) İsrail ve Avusturyalı ergenlerle yaptıkları çalışmaların bulguları ile de tutarlıdır. Bu araştırmaların bulguları da erkek ergenlerin karar verme durumlarında kızlardan daha yüksek öz-saygıya sahip olduklarını ve daha düşük düzeyde panik yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Karar verme stillerinde ise, erkek ergenler duruma adapte olup karar vermeyi gerektirecek bir problem yokmuş gibi davranmayı içeren ilgisizlik stilini kızlara göre daha çok kullanırken, kızlar stres ve çatışmadan kaçınmak için acele ile düşünmeden herhangi bir karara tutunma şeklinde tanımlanan aşırı uyarılmışlık stilini daha fazla kullanmaktadırlar. Bu bulgu Radford ve diğ. (1993) nin Japon öğrenci örnekleminde elde ettikleri bulgularla benzerlik göstermektedir. Japon erkek ergenler ilgisizlik karar verme stilini kızlardan daha fazla kullanırken, kızlar aşırı uyarılmışlık stilini daha fazla kullanmaktadırlar.

Okul türleri açısından bakıldığında; özel liselere devam eden ergenlerin diğerlerine göre karar verme durumlarına ilişkin öz-saygı düzeylerinin daha yüksek, karar vermede stres düzeylerinin ise daha düşük olduğu görülmüştür. Anadolu liselerine devam eden öğrencilerin bilişsel bir süreç olan karar verme açısından diğerlerinden daha olumlu özellikler gösterebilecekleri düşünülebilir. Fakat sonuçlar, anadolu liseleri öğrencilerinin karar vermede öz-saygı yönünden genel akademik lise öğrencilerinden daha iyi durumda olmalarına rağmen, özel okul öğrencilerinden daha düşük öz-saygıya sahip olduklarını göstermektedir. Bu, hem öğrencilerin geldikleri sosyal çevre, hem de okulların özellikleri ile açıklanabilecek bir durum olabilir. Anadolu liselerine sınavla öğrenci alındığı ve öğrencilerin seçilmiş oldukları düşünülerek karar verme gibi bilişsel bir aktivitede öz-saygılarının yüksek olması yanında etkili karar verme stillerini kullanmaları beklenir. Ball, Mann ve Stamm'ın (1994) üstün zekalı çocuklarla yaptıkları araştırma; üstün çocukların karar vermede hızlı davrandıklarını, uygun stratejiler kullandıklarını, uyumlu karar verme stiline sahip olduklarını ve karar vermede öz-saygılarının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada uyumlu/dikkatli karar verme stili (seçicilik) yönünden okul türleri arasında anlamlı bir farklılaşma gözlenmemiştir. Ancak ilgisizlik, kaçınma, ve aşırı uyarılmışlık gibi uyumsuz karar verme stillerini kullanma yönünden okullar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Genel akademik lise öğrencilerinin bu etkisiz stilleri anadolu ve özel lise öğrencilerinden daha fazla kullanmakta oldukları gözlenmiştir. Uyumsuz stilleri ise, en az özel okullara devam eden öğrenciler kullanmaktadırlar.

Bu sonuçlar okulların yapısı ve sosyal farklılıklarla açıklanabilir. Janis ve Mann (1977) Akt: Mitchel,1984) kişisel saygınlığa ilişkin tehditlerin yol açtığı psikolojik stresin çok düşük ya da çok yüksek olmasının karar vermeyi olumsuz yönde etkilediğini ve sonuçta etkisiz kararların ortaya çıktığını ileri sürmektedirler. Özel okul öğrencilerinin dışında, Anadolu ve Genel lise öğrencilerinin karar verme durumlarında stres düzeylerinin oldukça yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Özel lise öğrencilerinin ise stres düzeyleri, diğerlerine göre anlamlı bir şekilde düşüktür. Bu durumun özel lise öğrencilerinin sosya-ekonomik farklılıklarıyla ilişkili olduğu düşünülebilir. Friedman ve Mann (1993), karar veren kişiler olarak öz-güvenleri yüksek olan kişilerin dikkatli karar veren kişiler olduklarını, öz-güvenleri düşük olanların ise etkisiz karar verme tarzına

sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu araştırmanın bulguları özel okul öğrencilerinin dışında anadolu ve genel lise öğrencilerinin karar vermede öz-saygılarının düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat özel okul öğrencilerinin de uyumsal/dikkatli karar verme stili olan seçiciliği diğerlerinden daha fazla kullandıklarına ilişkin bir delil bulunamamıştır. Bu sonuç Brodie ve Hood'un (1965 Akt: Schvaneveldt,1983) ergenlerin sınırlı sayıda seçenek algılayabildikleri için, mantiki olmayan karar verme davranışlarına zorlandıkları düşüncesi ile bağlantılı olabilir. Aynı zamanda bilişsel gelişimin yanında karar verme davranışlarının yaşayarak öğrenildiği göz önüne alınırsa, okul programlarının etkin karar verme becerilerini geliştirmede yetersiz kaldığı düşünülebilir.

Karar verme davranışlarında sınıf düzeylerine göre bir farklılık olmadığı ve lise ikinci sınıf öğrencilerinin ilgisizlik stilini diğerlerinden daha fazla kullandıkları, bu çalışmanın diğer sonuçlarından biridir. Bu sonuç, yaşça büyük ergenlerin karar verme durumlarında daha öz-güvenli olduklarını ileri süren Mann ve diğ.(1986) nin araştırma sonuçlarını desteklememektedir. Mann, Harmoni, Power ve Beswick (1986) ise düşük öz-saygının kendilerine verilen sınırlı fırsatları kullanmaktan ergenleri alıkoyduğunu ifade etmektedirler. Aynı zamanda ergenlerin önemli kararlarını etkileyen olasılıklar hakkında olumsuz ya da alaycı davranışlar gösterebildikleri ve ilgisiz/kayıtsız bir tutum (apathy) sergileyebildiklerini belirtirler. Ergenin karar vermedeki gönülsüzlüğünün yaşadığı kaygıyı maskeleyerek için bir koruyucu tepki olduğunu kabul ederler. Karar vermede ilgisizlik stilini kullanmanın yaşanan çatışmaları saklamaya hizmet ettiğini ve bunun ergende acı veren seçimlerden kaçınma ihtiyacının bir sonucu olduğunu, aynı zamanda ilgisiz kalmanın akran normuna göre serinkanlı davranmakla eş anlamlı görüldüğü ifade edilmektedir.

Öğrencilerin üniversiteye yönelik seçtikleri alanlara göre karar verme davranışları incelendiğinde, sadece karar vermede stres ve öz-saygı yönünden gruplar arasında farklılaşma olduğu görülmüştür. Alan tercihi dil olan öğrenciler karar vermede diğerlerinden daha yüksek öz-saygıya sahipken, alan tercihi Türkçe-matematik olan öğrenciler diğer gruplardan karar vermede daha fazla stres yaşamaktadırlar. Bu sonuç tartışmaya açıktır. Alan tercihi dil olan öğrenciler genellikle özel ya da anadolu lisesi öğrencileridir. Özel liselere devam eden öğrencilerin öz-saygı düzeylerinin diğerlerinden daha yüksek olduğu, bu çalışmada ortaya çıkan bir sonuçtur.

Araştırmada, ergenlerin karar verme davranışlarında anne babalarının eğitim düzeylerine göre gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı gözlenmiştir. Mann ve diğ.(1989) göre aile yapısında ve işlevlerindeki aksaklıklar karar vermede ergen davranışları üzerinde etkilidir. Brown ve Mann'da (1988) aileyi ergenin diğerlerinin verdiği kararların etki ve sonuçlarını gördüğü ve seçimler yapmada destek aldığı önemli bir laboratuvar olarak tanımlamaktadırlar. Ergenlerin tutum ve davranışlarının annelerinin tepkileri ve tutumları ile babalarından daha çok benzerlik gösterdiğini ortaya koyan Tremper ve Feshback'ın (1982, Akt: Schvaneveldt, 1983) araştırma bulguları da bu sonuçlarla tutarlı değildir.

Anne baba mesleğinin karar verme davranışları ile ilişkisine yönelik bulgular, baba mesleğinin karar vermede önemli bir değişken olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, ailenin ergenin karar verme davranışları üzerindeki rolünü ortaya koyan araştırmaların (

Eldeleklioğlu, 1996; Mann, 1989; Brown ve Mann,1988) bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Babaları işsiz olan ergenlerin karar verme durumlarında öz-saygı düzeylerinin diğer gruplardan daha düşük olduğu gözlenirken, bu ergenlerin karar verme tepki stillerinden aşırı uyarılmışlık stilini daha çok kullandıkları görülmüştür. Babanın işini kaybetmiş olması aileyi bütünüyle sarsan bir durumdur. Araştırmacılar (Mann, Harmoni ve Power (1989) bellek, problem çözme ve karar verme becerilerinin psikolojik stres altında azaldığını, kişisel yaşam kararları ile ortaya çıkan bir çatışma olduğu zaman bilişsel aktivitelerin ve yaratıcılığın bundan etkilendiğini belirtmektedirler. Ayrıca babanın işinin olmaması sosyal ve ekonomik yetersizliğin dolaylı etkisini de gösteriyor olabilir.

Problem çözme becerileri algısı ile genel öz-saygının dikkatli karar verme stili seçicilik ve karar vermede öz-saygıyı yordamada anlamlı katkıları olduğu gözlenmiştir. Bu sonuç Phillips, Paziienza ve Ferrin'in (1984) araştırmasının sonuçlarını destekler niteliktedir. Mantıklı karar verme stratejilerini işe koşan bireylerin, problem durumlardan kaçınmadıkları ve öz-güvenlerinin de yüksek olduğu düşüncesi desteklenmektedir. Bu sonuçlar ışığında, problem çözme becerilerine ilişkin yeterli algısı ve öz-güven yükseldikçe ergenlerin karar verme durumlarında da öz-saygılarının yüksek olduğu ve dikkatli seçicilik stilini kullanma olasılıklarının arttığı söylenebilir. Karar vermede stresin yordanmasında ise; genel öz-saygı, problem çözme becerileri algısı, ailesel ve akademik öz-saygının sırasıyla önemli katkıları olduğu gözlenmiştir. Bu sonuç Phillips ve diğ. (1984) nin araştırma bulguları ile tutarlıdır. Karar verme durumlarında yaşanan stresle başa çıkmada bireyin öz-saygı düzeyi önemli bir rol oynarken, problem çözme becerilerine ilişkin yeterli algısı da stresle başa çıkmada etkili bir faktördür. Problem çözme becerilerine ilişkin yetersizlik algısının, tüm seçenekleri dikkate almadan karar verme olarak tanımlanan ilgisizlik stili ile karar vermeyi erteleme, sorumluluğu başkasına yükleme ya da en az kötü olduğu düşünülen bir seçeneğe yönelme gibi davranışlarla belirlenen kaçınma stilinin kullanılmasında rol oynayan önemli bir değişken olduğu anlaşılmaktadır..

Kaynaklar

- Ahmed, S. M., Valiant, P. M. ve Swindle, D. (1985). Psychometric properties of Coopersmith Self-Esteem Inventory. *Perceptual and Motor Skills*. 61: 1235-1241.
- Ball, C., Mann, L. ve Stamm, C. (1994). Decision-making abilities of intellectually gifted and non-gifted children. *Australian Journal of Psychology*. 46(1): 13-20.
- Brown, Y. E. ve Mann, L. (1990). The relationship between family structure and process variables and adolescent decision making. *Journal of Adolescence*. 14(4): 363-371.
- Brown, Y. E. ve Mann, L. (1991). Decision-making competence and self-esteem: A comparison of parents and adolescents. *Journal of Adolescence*. 14(4): 363-371.
- Burnett, P. C., Mann, L.ve Beswick, G. (1989). Validation of the Flinders Decision Making Questionnaire on course decision making by students. *Australian Psychologist*. 24: 285-292.

- Eldekliođlu, Y. (1996). Karar Stratejileri ile Ana Baba Tutumları Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ersever, Ö. H. (1996). Karar Verme Becerileri Kazandırma Programının ve Etkileşim Grubu Deneyiminin Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stilleri Üzerindeki Etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Friedman, I.A. & Mann.L. (1993). Coping patterns in adolescent decision making: An Israeli- Australian comparison. *Journal of Adolescence*. 16, 187-199.
- Güçray, S. S. (1993). ÖSE-Öz-Saygı Envanteri'nin Geçerlik ve Güvenirliđi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1(9): 31-45.
- Güçray, S. S. (1995). Karar Verme Davranışları Ölçeğinin (KDÖ) Geçerlik ve Güvenirliđi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2(4): 60-68.
- Heppner, P. P., Hibbel, J., Neal, G. W., Weinstein, C. L. & Rabinowitz, F. E. (1982). Personal problem solving: A descriptive study of individual differences. *Journal of Counseling Psychology*, 29,580-590.
- Heppner, P. P. & Petersen, C. H. (1982). The development and implications of a personal problem-solving inventory. *Journal of Counseling Psychology*. 29, 537-545.
- Heppner, P. P., Baumgardner, A. & Jackson, J. (1985). Problem solving, self-appraisal depression and attributional style: Are they related? *Cognitive Therapy and Research*. 9(1): 105-113.
- Kuzgun, Y. (1993). Karar Stratejileri Ölçeği: Geliştirilmesi ve Standardizasyonu. VII. *Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*. (Ed.) Rüveyde Bayraktar ve İhsan Dađ. Türk Psikologlar Derneđi Yayını.
- Larson, L. M., Piersel, W. C., Imao, R. A.K. & Allen, S. J. (1990). Significant predictors of problem-solving appraisal. *Journal of Counseling Psychology*. 37, 482-490.
- Mann, L. (1989). Becoming a better decision maker. *Australian Psychologist*. 24(2): 141-155.
- Mann, L., Harmoni, R. ve Power, C. (1989). Adolescent decision-making: The development of competence. *Journal of Adolescence*. 12(3): 265-278.
- Mitchell, L. K. and Krumboltz, Y. D. (1984). Research on human decision making: Implications for career decision making and counseling. *Handbook of Counseling Psychology*. Ed: R.W. Lent, S. D. Brown. A Wiley-Interscience Publication.
- Nezu, M.A. (1985). Differences in psychological distress between effective and ineffective problem solvers. *Journal of Counseling Psychology*. 32(1): 135-139.
- O'Hare, M. M. & Beutell, N. Y. (1987). Sex differences in coping with career decision making. *Journal of Vocational Behavior*. 31: 174-181.
- Onur, E. P. (1981). Self-Esteem in Children and It's Antecedents. Department of Social Sciences. Faculty of Administrative Sciences. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bođaziçi University.
- Phillips, S. D., Paziienza, N. Y. ve Ferrin, H. H. (1984). Decision making styles and problem solving appraisal. *Journal of Counseling Psychology*. 31(4): 497-502.

- Pişkin, M. (1996). Self-Esteem and Locus of Control of Secondary School Children both in England and Turkey. Doctorate Thesis. Faculty of Education & Continuing Studies University of Leicester. Leicester-İngiltere.
- Radford, M. H., Mann, L. ve Kalucy, R. S. (1986). Psychiatric disturbance and decision making. *Australia and New Zealand Journal of Psychiatry*. 20: 210-217.
- Radford, M. H. B., Mann, L. ve Ohta, Y. (1993). Difference between Australian and Japanese students in decisional self-esteem, decisional stress and coping styles. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 24(3): 284-298.
- Scvaneveldt, Y. D. ve Adams, G. R. (1983). Adolescents and the decision making process. *Theory Into Practice*. 22(2): 98-104.
- Şahin, N., Şahin, N. H. & Heppner P. P. (1993). Psychometric properties of the Problem Solving Inventory in a group of Turkish University Students. *Cognitive Therapy and Research*. 17 (4): 379-397.